

REPUBLIKA E KOSOVËS - REPUBLIKA KOSOVO - REPUBLIC OF KOSOVO
GJYKATA KUSHTETUESE
USTAVNI SUD
CONSTITUTIONAL COURT

Priština, dana 26. maja 2023. godine
Br. ref.:MK 2202/23

PODUDARNO MIŠLJENJE

sudija

RADOMIR LABAN

u

slučaju br. KI69/21

Podnositelj

**Partia Liberale Egjiptiane (PLE)
Partia Rome e Bashkuar e Kosovës (PREBK)**

**Ocena ustavnosti presude Vrhovnog suda Kosova AA. br. 29/2021 od
12. marta 2021. godine**

Iskazujući na početku svoje poštovanje i saglasnost sa mišljenjem većine sudija da u ovom slučaju, presuda [AA. br. 29/2021] Vrhovnog suda od 12. marta 2021. godine nije povredila pravo podnosioca zahteva da bude biran shodno stavu 1 člana 45. [Pravo na izbor i učešće] Ustava u vezi sa članom 3. (Pravo na slobodne izbore) Protokola br. 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Ja kao sudija Ustavnog Suda smatram da postoji jedna povreda ustavom zagarantovanih ljudskih prava koja je učinjena podnosiocu zahteva a koja se odnosi na povredom prava podnosioca zahteva zagarantovanih stavom 4. člana 58. [Odgovornosti države] Ustava u vezi sa članom 15. Okvirne konvencije Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina (u daljem tekstu: Okvirna konvencija), koju će u daljem tekstu pokušati da obrazložim.

Ja kao sudija se slažem sa činjeničnim stanjem kako je izneto i predstavljeno u presudi i isto činjenično stanje prihvatom kao tačno. Takođeslažem sa načinom kako su navodi podnosioca izneti i predstavljeni u presudi. Međutim Ja se u potpunosti ne slažem sa pravnom analizom iznesenom u presudi kao i sa dispozitivom presude.

Zbog gore navedenog, a u skladu sa Pravilima 62 i 63 Poslovnika o radu Ustavnog Suda ja će pismeno izložiti Moje podudarno mišljenje. Ja јe u cilju što lakšeg i jasnijeg praćenja obrazlaganja Moga podudarnog mišljenja objasniti **(I)** Vremenski okvir donošenja presude; **(II)** Što se tiče zahteva koji je podnela Partia Rome e Bashkuar e Kosovës (PREBK), koju zastupa Albert Kinoli; **(III)** Što se tiče zahteva koji je podnela Partia Liberale Egjiptiane (PLE), koju po punomoćju zastupa Veton Berisha; **(IV)** Što se tiče navoda (PLE) o povredi prava iz člana 45. Ustava u vezi sa članom 3. Protokola br. 1 EKLJP-a; **(V)** Prvo nerazjašnjeno pitanje u vezi navoda (PLE) o povredi prava iz člana 45. Ustava u vezi sa članom 3. Protokola br. 1 EKLJP-a.; **(VI)** Drugo nerazjašnjeno pitanje u vezi navoda (PLE) o povredi prava iz člana 45. Ustava u vezi sa članom 3. Protokola br. 1 EKLJP-a.; **(VII)** Što se tiče navoda (PLE) o povredi stava 4. člana 58. Ustava u vezi sa članom 15. Okvirne konvencije.; **(VIII)** Što se tiče dejstva presude; **(IX)** Zaključak u vezi sa navodnim povredama prava podnosioca zahteva.

(I) Vremenski okvir donošenja presude

1. Ja se kao sudija pojedinac ne slažem sa vremenskim okvirom donošenja ove presude smatram da je sud morao da ovu i svaku drugu presudu koja se tiče izbornih procesa doneše u najdužem roku od 6 (šest) meseci. Ovo moje stanovište sam isticao i pre prvog razmatranja ovog predmeta u predmetu KO61-21 a koji se ticao ustavnosti predstavljanja ne većinskih zajednica u Vladi republike Kosovo. Da je Sud za ovo sposoban da presude doneše u veoma kratkom roku Sud je pokazao u predmetima KO54-20 gde je podnositelj zahteva bio Predsednik Republike Kosovo i KO61-20 gde je podnositelj zahteva bio Uran Ismaili i 29 drugih poslanika Skupštine Republike Kosovo. Oba ova predmeta Sud je rešio u roku kraćem od 30 dana..
2. Smatrao sam da pošto ovaj predmet pokreće pitanja predstavljanja ne većinskih zajednica u Skupštini Republike kosovo , dok je predmet KO61-21 pokrećao pitanje predstavljanja zajednica u vladi republike Kosovo pa je logično da se ova dva predmeta zajednički razmatraju posebno što je u oba predmeta pomenu termin ustavne demokratije ili konsocijacijske demokratije ("consotiationsal democracy").
3. Takođe ova dva predmeta su u ustavni sud podnesena u vremenskom razmaku od 15 dana pa je logika nalagala da s obzirom da su oba vezana za izborna prava i predstavljanje ne većinskih zajednica budu rešavana u isti ili približno istim vremenskim okvirima.
4. Na žalost moje sugestije su ostale u manjini i predmet KO61-21 je rešen o8 oktobra 2021 godine , dok je ovaj predmet ostao u procesu rešavanja mnogo duži vremenski period, gde je sud dozvolio da zbog neblagovremenog rešavanja predmeta isti postane predmet javnih diskusija, koje su dobijale političku a ne pravnu konotaciju.
5. Sud posebno nema opravdanje za period od 30 marta 2022 godine pa do momenta konačnog odlučivanja, gde je Sud preko godinu dana vršio isključivo pravnu analizu predmeta, jer Sud u ovom periodu nije primio nikakve nove informacije zahtevao mišljenja ili preuzeo bilo koju radnju koja bi uticala na tok postupka , u ovom periodu morali smo uključujući i mene da damo mnogo veći napor da uradimo kvalitetnu pravnu analizu predmeta i predmet rešimo mnogo ranije.
6. Na ovaj način bi smo izbegli sve zlonamerne spekulacije i političke konotacije koje su se davala ovom predmetu u javnom mnjenju, a istovremeno bi smo brzim rešavanjem ovog predmeta kao i svakog drugog predmeta vezanog za izborna prava značajno doprineli pravnoj sigurnosti i smanjili neizvesnost u vezi prava samih podnositelaca zahteva.
7. Zbog svega gore iznesenog smatram da je Sud morao da nađe načina da ovaj predmet i svaki drugi koji se tiče izbornih prava reši u vremenskom okviru ne dužem od 6 (šest) meseci.

(II) Što se tiče zahteva koji je podnela Partia Rome e Bashkuar e Kosovës (PREBK), koju zastupa Albert Kinolli

8. U potpunosti se slažem sa stavom većine , podnositelj zahteva, odnosno politički subjekat PBREK, nije iscrpeo pravna sredstva utvrđena članom 113.7 Ustava, članom 47. Zakona i pravilom 39 (1) (b) Poslovnika, kako bi osporio presudu AA. br. 29/2021 Vrhovnog suda. Kao posledica toga, utvrđujem da podnositelj zahteva, odnosno PBREK, nije ispunio kriterijum prihvatljivosti koji se odnosi na iscrpljivanje pravnih sredstava utvrđen stavom 7. člana 113. Ustava, stavom 2. člana 47. Zakona i tačkom (b) stava (1) pravila 39. Poslovnika, pa se shodno tome, zahtev podnosioca, odnosno političkog subjekta PBREK, mora proglašiti neprihvatljivim.

(III) Što se tiče zahteva koji je podnela Partia Liberale Egjiptiane (PLE), koju po punomoćju zastupa Veton Berisha

9. U potpunosti se slažem sa stavom većine , podnositelj zahteva, odnosno politički subjekat PLE, iscrpeo sva pravna sredstva da pred Sudom ospori i presudu [AA. br. 29/2021] Vrhovnog suda u vezi sa odlukom IPŽP-a od 7. marta 2021. godine, ali samo u deli koji se odnosi na odbijanje njegove žalbe u vezi sa opštinom Kamenica i Gračanica, iz razloga što je isti nije podneo žalbu protiv dopunske odluke IPŽP-a od 10. marta 2021. godine, kojom je odlučeno u vezi sa odbijanjem i poništenjem glasačkih listića za politički subjekat Romani Inicijativa u opštini Severna Mitrovica.

(IV) Što se tiče navoda (PLE) o povredi prava iz člana 45. Ustava u vezi sa članom 3. Protokola br. 1 EKLJP-a

10. U vezi ovih navoda ja se delimično slažem sa stavom većine i smatram da presuda [AA. br. 29/2021] Vrhovnog suda od 12. marta 2021. godine nije povredila pravo podnosioca zahteva da bude biran shodno stavu 1 člana 45. [Pravo na izbor i učešće] Ustava u vezi sa članom 3. (Pravo na slobodne izbore) Protokola br. 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima.
11. Najpre podsećam da u meri koliko je to relevantno za okolnosti konkretnog slučaja, važno je naglasiti da shodno sudskoj praksi ESLJP-a (i) nije uloga sudova da određuju volju birača; (ii) pri ocenjivanju da li glasački listići jedne izborne zone mogu da se proglose nevažećim, nadležni organi moraju da se oslove na jasne zakonske odredbe; i (iii) između ostalog, u slučaju *Kovach protiv Ukrajine*, ESLJP je utvrdio povredu člana 3 Protokola br. 1 EKLJP-a i u okolnostima kada nadležni organi su se pozvali na pravni osnov koji je omogućio proglašenje glasova nevažećim, ali koji, prema ESLJP-u nije bio dovoljno jasan da bi onemogućio proizvoljnost relevantnih organa, u poništavanju, odnosno proglašenje nevažećim glasačkih listića a koji su uticali na izborni rezultat.
12. Dalje, podsećam, da kriterijumi na osnovu kojih se glasovi mogu proglašiti nevažećim utvrđeni su regulativom CIK-a, odnosno (i) Izbornim pravilom br. 06/2013 u vezi sa Centrima za brojanje i rezultate; i (ii) Izbornim pravilom br. 09/2013 u vezi sa Glasanjem, brojanjem na biračkom mestu i upravljanjem biračkim centrom. Prvo Pravilo, u članu 7 (Prebrojavanje glasačkih listića u CPR) precizira slučajevе kada se glasački listić smatra nevažećim, odnosno ako je (i) na glasačkom listiću zabeleženo više političkih subjekata; (ii) način na koji je glasački listić zabeležen čini nameru birača nejasnom; (iii) nije overen službenim pečatom glasačkih listića, osim ako se radi o glasačkom listiću putem pošte, koji se ne zahteva da bude pečatiran; i (iv) je glasački listić za glasanje putem pošte koji nije prihvatljiv glasački listić kako je utvrđeno u Izbornom pravilu br. 03/2013, Glasanje van Kosova. A drugo pravilo, u članu 21 (Proces prebrojavanja na redovnim biračkim mestima), tačnije tačka 21.10 tačno definiše

okolnosti u kojima glasački listić treba da se smatra nevažećim, odnosno ako (i) na glasačkom listiću je označeno više od jednog političkog subjekta; (ii) način na koji je glasački listić zabeležen čini nameru birača nejasnom; (iii) nije overen službenim pečatom glasačkih listića kada je izvađen iz glasačke kutije; i (iv) birač označava samo kandidata, a ne i politički subjekt. Ni Zakonom, niti regulativom CIK-a nije utvrđen nijedan drugi kriterijum na osnovu kojeg se glasački listići mogu proglašiti nevažećim, a još manje kriterijum zasnovan na nacionalnu pripadnost birača.

13. Potom se slažem sa stavom većine da je član 45. Ustava osnovni član koji reguliše izborna prava i prava učešća. Isti utvrđuje da (i) svaki državljanin Republike Kosovo koji je napunio osamnaest godina, čak i na dan izbora, uživa pravo da bira i bude biran, osim kada je to pravo ograničeno sudskom odlukom, tako što se garantuje aktivno i pasivno biračko pravo kao što je utvrđeno sudskom praksom Suda i ESLJP; (ii) da je glasanje „lično“, „jednako“, „slobodno“ i „tajno“; i (iii) državne institucije podržavaju mogućnost za učešće svakog u javnim aktivnostima i pravo svakog da na demokratski način utiče na odluke javnih organa.
14. Slažem se da na osnovu gore navedenih pojašnjenja, u okviru sadašnjeg izbornog sistema u Republici Kosovo, nema nijednog pravnog osnova na čiji osnov se glasački listići mogu proglašiti nevažećim na određenim biračkim mestima na osnovu pretpostavki o etničkoj pripadnosti birača, uključujući i odnos između broja glasačkih listića koje su partija, koalicija, građanska inicijativa i nezavisni kandidat koji tvrdi da zastupa zajednicu mogli osvojiti i izračunatog broja birača iste zajednice na određenim biračkim mestima. Sud podseća da prema ESLJP-u (i) nije dužnost sudova da utvrđuju volju birača, uključujući i proglašavanje glasačkih listića nevažećim bez jasnog pravnog osnova; i (ii) svako proglašenje glasačkih listića nevažećim mora biti zasnovano na jasnom pravnom osnovu, zahtev koji potiče iz samog Zakona o opštlim izborima i regulativi CIK-a u kontekstu nadležnosti IPŽP-a, da poništi/proglasi nevažećim glasačke listice.
15. Shodno tome, i u kontekstu zahteva podnosioca da se utvrdi da je osporena presuda Vrhovnog suda rezultirala povredom prava podnosioca zahteva da bude biran za poslanika u Skupštini Kosova na parlamentarnim izborima 2021. godine, kao posledica odbijanja poništenja glasačkih listića u opštinama Gračanica, odnosno Kamenica, slažem se sa stavom većine da Sud mora utvrditi da to nije slučaj. Ovo iz razloga što prema navedenim pojašnjenjima na osnovu Ustava, važećih međunarodnih instrumenata, sudske prakse ESLJP-a i Zakona o opštlim izborima, ne postoji pravni osnov po kome se glasački listići mogu proglašiti nevažećim na osnovu etničke pripadnosti birača, uključujući navodno izjašnjanje o etničkoj pripadnosti koju birači predstavljaju.
16. Shodno tome, smatram da odbijanje poništenja, odnosno proglašenje nevažećim glasačkih listića na navedenim biračkim mestima u opštinama Gračanica i Kamenica, odnosno osporenim delom presude Vrhovnog suda, nije rezultiralo povredom prava podnosioca zahteva da bude biran za poslanika Skupštine Kosova, kao što se garantuje stavom 1. člana 45. Ustava Republike Kosovo.
17. Zbog svega gore navedenogslažem se sa pravnom analizom u vezi zaključka većine da je da je proglašavanje glasačkih listića nevažećim nije utvrđeno Zakonom o opštlim izborima ili/i važećom regulativom CIK-a, koja je u stvari vrlo jasna i specifična kada utvrđuje okolnosti u kojima se glasački listići mogu biti poništeni, činjenica koju je sam CIK naglasio u relevantnom odgovoru u IPŽP-u na žalbu podnosioca zahteva. Rekavši to, uzimajući u obzir da su se IPŽP i Vrhovni sud, oglašavajući nevažećim glasačke listice u pet navedenih opština, pozvali na stav 4. člana 58. i stav 2. člana 64. Ustava, zaobilazeći član 45.

18. Međutim ja smatram da iako je ovaj zaključak u skladu sa pravnom analizom Ustavnih garancija koje daje član 45 Ustava da je isti u suprotnosti sa duhom Ustava republike Kosovo i da se isti mora čitati zajedno sa članovima 58 i 64 Ustava.
19. Naime ja smatram da su Ustavotvorci Kosovskog Ustava prilikom njegovog pisanja imali na umu parlamentarnu demokratiju, koja je multi etnička i koja treba da obezbedi reprezentativno predstavljanje svih zajednica koje žive na Kosovu.
20. Ubeđen sam da je namera svih koji su pisali Ustav Kosova bila da reprezentativni predstavnici zajednice Albanaca u skupštini Kosova, predstavljaju Albance, da reprezentativni predstavnici zajednice Srba prestavljaju Srbe, da reprezentativni predstavnici Bošnjaka predstavljaju Bošnjake, da reprezentativni predstavnici zajednice REA prestavljaju zajednicu REA , kao i da reprezentativni predstavnici zajednice Goranaca predstavljaju Gorance u Parlamentu, samo ovakvim tumačenjem Ustavna parlamentarna multietnička demokratija ima smisla. Ovakav stav o potrebi reprezentativnog predstavljanja manje više Sud je već zauzeo u presudu KO119-14.
21. U suprotnom prava ne većinskih zajednica koja su zagarantovana Ustavom kosova postaju nedelotvorna i ne primenjiva, ostaju samo slovo na papiru koje zajednice ne mogu ostvariti jer ne postoje mehanizmi njihove zaštite.
22. Stoga smatram da bez obzira što je proglašavanje glasačkih listića nevažećim nije utvrđeno Zakonom o opštim izborima ili/i važećom regulativom CIK-a, Ja smatram da ovakve odluke IPŽP i Vrhovnog suda su u skladu sa duhom Kosovskog Ustava jer su štitile ustavom zagarantovana prava ne većinskih zajednica koja su propisana u članu 64 Ustava a tiču se reprezentativnog predstavljanja ne većinskih zajednica, Smatram da je ovakvim odlukama IPŽP i Vrhovni sud svojim tumačenjem pokušali da popune pravnu prazninu u vezi zaštite prava ne većinskih zajednica, koja je nastala kao posledica ne donošenja odgovarajućih mehanizama zaštite koje zahteva član 58 Ustava .
23. Na osnovu svega gore rečenog ja smatram da presuda [AA. br. 29/2021] Vrhovnog suda od 12. marta 2021. godine nije povredila pravo podnosioca zahteva da bude biran shodno stavu 1 člana 45. [Pravo na izbor i učešće] Ustava u vezi sa članom 3. (Pravo na slobodne izbore) Protokola br. 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

(V) Prvo nerazjašnjeno pitanje u vezi navoda (PLE) o povredi prava iz člana 45. Ustava u vezi sa članom 3. Protokola br. 1 EKLJP-a

24. Pored toga što je Sud detaljno razjasnio da prema navedenim pojašnjenjima na osnovu Ustava, važećih međunarodnih instrumenata, sudske prakse ESLJP-a i Zakona o opštim izborima, ne postoji pravni osnov po kome se glasački listići mogu proglašiti nevažećim na osnovu etničke pripadnosti birača, uključujući navodno izjašњavanje o etničkoj pripadnosti koju birači predstavljaju, sa kojim se ja u potpunosti slažem.
25. Ja smatram da sud posmatra proces kao jednu celinu i to je Sud isticao u svim slučajevima koje je razmatrao do sada, uzimajući to u obzir i činjenicu da podnositelj zahteva osporava presudu [AA. br. 29/2021] Vrhovnog suda Republike Kosovo (u daljem tekstu: Vrhovni sud) od 12. marta 2021. godine u vezi sa odlukom [A. br. 736/2021] Izbornog panela za žalbe i predstavke (u daljem tekstu: IPŽP) od 7. marta 2021. godine.
26. Dalje primećujem da je odlukom [A. br. 736/2021] Izbornog panela za žalbe i predstavke od 7. marta 2021. Godine, odlučio;

Da se PRIHVATAJU delimično žalbe podnositelaca zahteva i političkih subjekata PAI i PDAK, te odlučio da se ponište glasački listići [nabrojani pod tom tačkom] za

političkog subjekta Romani Inicijativa na četrdeset jednom (41) biračkom mestu navedenom u ovoj odluci u opštini Leposavić [234 glasačka listića na 10 biračkih mesta], opštini Novo Brdo [209 glasačkih listića na 11 biračkih mesta], opštini Ranilug [159 glasačkih listića na 8 biračkih mesta], opštini Parteš [88 glasačkih listića na 7 biračkih mesta] i opštini Klokoč [147 glasačkih listića na 5 biračkih mesta];

Da se NALOŽI CIK-u da glasačke listiće koji su poništeni pod tačkom I izreke odluke ukloni iz konačnog rezultata prevremenih izbora za Skupštinu Republike Kosovo objavljene odlukom CIK-a br. 860-2021 od 4. marta 2021. godine;

ODBIJAJU se kao delimično neosnovane žalbe podnosiča zahteva [PLE i PBREK] i političkih subjekata PAI i PDAK za poništenje glasačkih listića za subjekta Romani Inicijativa na biračkim mestima [50 biračkih mesta navedenih pod ovom tačkom izreke, strana 2 odluke IPŽP-a] nabrojanim u ovoj odluci. Pod ovom tačkom nije odlučeno o zahtevu podnosiča zahteva za poništenje glasačkih listića u opštini Severna Mitrovica.

27. Ovom odlukom IPŽP je poništio veliki broj glasova proglašivši ih nevažećim na osnovu etničke pripadnosti birača, ja mislim da je sud morao da da neko obrazloženje u vezi sa ovim glasovima jer je sud već utvrdio da na osnovu važećih međunarodnih instrumenata, sudske prakse ESLJP-a i Zakona o opštim izborima, ne postoji pravni osnov po kome se glasački listići mogu proglašiti nevažećim na osnovu etničke pripadnosti birača, uključujući navodno izjašnjavanje o etničkoj pripadnosti koju birači predstavljaju.
28. Ovo smatram da je bila obaveza suda iz dva razloga najpre zato što je odluka[A. br. 736/2021] Izbornog panela za žalbe i predstavke od 7. marta 2021. bila predmet kontrole ustavnosti pa je samim tim sud morao izneti neki zaključak u vezi ove odluke i drugo zarad javnosti i nekih budućih izbornih procesa kako nam se ova situacija ne bi ponovo ponovila.
29. Dalje podnosič je osporava i presudu [AA. br. 29/2021] Vrhovnog suda Republike Kosovo od 12. marta 2021. godine kojom je potvrđena odluka[A. br. 736/2021] Izbornog panela za žalbe i predstavke od 7. marta 2021. Godine kojom je poništio veliki broj glasova proglašivši ih nevažećim na osnovu etničke pripadnosti birača, ja mislim da je sud morao da da neko obrazloženje u vezi sa ovim glasovima jer je sud već utvrdio da na osnovu važećih međunarodnih instrumenata, sudske prakse ESLJP-a i Zakona o opštim izborima, ne postoji pravni osnov po kome se glasački listići mogu proglašiti nevažećim na osnovu etničke pripadnosti birača, pa je nelogično da posle ovakvih zaključaka sud ove osporene odluke ostavi na pravnoj snazi.
30. Ja smatram da je Sud posle ovako izvedenih zaključaka Suda o nemogućnosti proglašenja nevažećim glasačkih listića na osnovu etničke pripadnosti da je Sud morao da odluku [A. br. 736/2021] Izbornog panela za žalbe i predstavke od 7. marta 2021. Godine, i presudu [AA. br. 29/2021] Vrhovnog suda Republike Kosovo od 12. marta 2021. godine proglašiti protiv ustavnog i konstatuje da je povreda DEKLERATIVNE prirode i da nema retroaktivno dejstvo, zato što odluke ne povređuju prava podnosiča zahteva. Na ovaj način Sud bi obezbedio pravnu sigurnost i Sud ne bi izašao izvan zahteva podnosiča zahteva. Po meni je ovo bilo neophodno jer samo dispozitiv presude pravno obavezuje sva lica i institucije ne i obrazloženja, mada ovi zaključci nisu adekvatno obrazloženi ni u obrazloženju.

(VI) Drugo nerazjašnjeno pitanje u vezi navoda (PLE) o povredi prava iz člana 45. Ustava u vezi sa članom 3. Protokola br. 1 EKLJP-a.

31. Podsećam da su podnosioci zahteva su Sudu takođe dostavili i odluke IPŽP-a br. [A. br. 565/2021] od 7. marta 2021. godine i presudu [AA. br. 30.2021] Vrhovnog suda koja se odnosi na žalbe političkih subjekata koji predstavljaju Bošnjaku zajednicu Naša Inicijativa; Lista Boshnjake, Unioni Social Demokrat i Nova Demokratska Stranka protiv odluke CIK-a od 4. marta 2021. godine i žalbe političkog subjekta Ujedinjena Zajednica-Adrijana Hodžić protiv odluke IPŽP-a u Vrhovnom sudu. U vezi sa ovim odlukama, podnosioci zahteva navode da u slučaju političkih subjekata koji predstavljaju gore navedene subjekte, koji su uložili žalbe protiv odluke CIK-a i tražili poništenje glasačkih listića za političkog subjekta Ujedinjena Zajednica-Adrijana Hodžić, IPŽP je odlukom poništio glasačke listiće na svim biračkim mestima na kojima su osporeni od strane četiri (4) gore navedena politička subjekta.
32. Takođe u svom odgovoru Ombudsman se poziva na sadržaj člana 45. Ustava i člana 3. Protokola br. 1 EKLJP-a, člana 58. Ustava i člana 15. Okvirne konvencije. U tom kontekstu Ombudsman navodi: *"S tim u vezi, Ombudsman smatra da je odgovornost institucija Republike Kosovo da organizuju izborni proces da garantuju ostvarivanje prava glasa i učešća za sve građane Republike Kosovo, uključujući pripadnike nevećinskih zajednica. Ombudsman je takođe primetio da međunarodni standardi (EKLJP i OKSEZNM) jasno definišu institucionalnu obavezu preuzimanja svih radnji kako bi se obezbedilo slobodno izražavanje mišljenja naroda za izbor zakonodavnog tela. Ombudsman ocenjuje da se institucionalna obaveza institucija Republike Kosovo proteže na sve institucije koje su nadležne da organizuju i odlučuju o pravima glasa i učešća, zagarantovanim Ustavom i međunarodnim instrumentima".*
33. Dalje, Ombudsman takođe precizira da se: *"Ombudsman, s obzirom na svoje nadležnosti, ne upušta u ocenjivanje i komentarisanje odluka IPŽP-a i VS-a. Nasuprot tome, Ombudsman ocenjuje da li su za iste slučajeve organi odlučivanja trebalo da donesu iste odluke. Na ovaj način se garantuje neselektivno ostvarivanje prava glasa i učešća, zagarantovanih Ustavom i međunarodnim instrumentima. U suprotnom, ako se za iste slučajeve donose različite odluke, onda se stvara situacija nejednakosti i dvostrukih standarda koje postavljaju organi odlučivanja".*
34. Ombudsman takođe stavlja naglasak na argumente koje su podnosioci zahteva izneli u svom zahtevu pred Sudom, navodeći sledeće: *"U slučaju podnositelja žalbi, Ombudsman primećuje da su IPŽP i VS koristili argumente koje su izneli podnosioci žalbi, i na osnovu njih doneli odluke po kojima su neke delimično usvojene, a neke odbijene. Povodom ovog pitanja, Ombudsman je konstatovao da su u svim slučajevima na koje su se žalili podnosioci žalbi, argumenti bili isti (nepodudarnost između broja birača i glasova koje su osvojili politički subjekti). Stoga, Ombudsman smatra važnom ocenu ovog slučaja od strane Ustavnog suda".*
35. Ja se i u ovom delu ne slažem sa većinom odnosno načinom na koji je većina odgovorila na navode podnosioca zahteva, Ja ove navode i odgovor Ombudsmana posmatram kao navode koji ukazuju na različitu sudsку praksu Vrhovnog Suda i IPŽP u sličnim ili skoro identičnim situacijama, međutim sud je odgovorio jednim paragafom koji citiram;

"...podnositelj zahteva u svom podnesku takođe pozvao na presudu Vrhovnog suda, odnosno [AA. br. 30/2021], koja je doneta nakon žalbi političkih subjekata koji predstavljaju bošnjačku zajednicu Naša Inicijativa; Lista Boshnjake Unioni Social Demokrat i Nova Demokratska Stranka, i koja, prema podnosiocu zahteva, na osnovu istog tumačenja stava 4. člana 58. Ustava, poništila/proglasila nevažećim glasačke listiće na svim biračkim mestima koje su osporili politički subjekti koji su se žalili. Sud ističe da ova presuda nikada nije osporena pred Sudom i sledstveno, nije bila podvrgнутa oceni njene ustavnosti."

36. Ja smatram da se podnositelj zahteva nije obratio Ustavnom sudu da bi od njega dobio odgovor dali je ili nije presuda Vrhovnog suda, [AA. br. 30/2021], osporena pred Ustavnim sudom ili dali je bila predmet razmatranja pred Ustavnim sudom, to su javna dokumenta i podnositelj zahteva je ovo mogao veoma lako da sazna.
37. Ja smatram da je podnositelj zahteva naveo odnosno dostavio i odluke IPŽP-a br. [A. br. 565/2021] od 7. marta 2021. godine i presudu [AA. br. 30.2021] Vrhovnog suda kako bi pokazao različito postupanje IPŽP i Vrhovnog Suda u vrlo sličnim ili gotovo istim situacijama , da je ovo moje čitanje ispravno potvrđuju i odgovori Ombudsmana koji takođe smatra da je bilo različitog postupanja, i različite sudsku praksu Vrhovnog Suda i IPŽP.
38. Ja smatram da je Sud morao da jasno odgovori zarad javnosti u vezi sa ovim navodima podnosioca o različitoj sudskej praksi ili da UTVRDI da odluku [A. br. 736/2021] Izbornog panela za žalbe i predstavke od 7. marta 2021. Godine, i presudu [AA. br. 29/2021] Vrhovnog suda Republike Kosovo od 12. marta 2021. godine da su dve osporene odluke u suprotnosti sa Ustavom i da konstatuje da je povreda DEKLERATIVNE prirode i da nema retroaktivno dejstvo, kako bi se obezbedila pravna sigurnost. Na ovaj način sud dalje ne bi mora oda obrazlaže navode uvezi različitog postupanja, i različite sudsku praksu Vrhovnog Suda i IPŽP.

(VII) Što se tiče navoda (PLE) o povredi stava 4. člana 58. Ustava u vezi sa članom 15. Okvirne

39. Uvezi sa navodima o povredi stava 4 člana 58 Ustava a u vezi sa članom 15 Okvirne konvencije Ja se u potpunosti ne slažem sa mišljenjem, obrazloženjem i zaključkom većine i ja smatram da su navodi podnosioca u ovom delu osnovani da je došlo do povrede člana 58 Ustava tokom postupka izbora gledanog u celini. Zbog toga ja ću najpre ponoviti navode podnosioca zahteva i potom izneti zaključak u vezi navoda podnosioca .
40. Podsećam da podnositelj zahteva što se tiče stava 4. člana 58. Ustava u vezi sa članom 15. Okvirne konvencije, na početku naglašavaju da “*u kosovskom ustavnom poretku postoji ustavno pravo zajednica na efikasno predstavljanje i učešće u političkom životu*” i u tom kontekstu se pozivaju na Poglavlje III [Prava zajednica i njihovih pripadnika] Ustava, u koje poglavljje, prema njihovim navodima, “*spada i pravo zajednica da efikasno učestvuju u političkom procesu, što odgovara definisanoj državnoj obavezi da garantuje ovo učešće, kako je predviđeno Okvirnom konvencijom Saveta Europe za zaštitu nacionalnih manjina*”. U tom kontekstu, podnosioci zahteva se izričito pozivaju na stav 4. člana 58. Ustava (koji je izmenjen Amandmanom br. 1 Amandmana na Ustav Republike Kosovo u vezi okončanja Međunarodnog nadgledanja nezavisnosti Kosova, objavljenim u Službenom listu od 7. septembra 2012. godine).
41. Prema navodima podnositelja zahteva: “*Republika Kosovo i svi njeni državni organi imaju ustavnu obavezu u skladu sa članom 58 (4) Ustava da, između ostalog, garantuju efektivno učešće svih zajednica u javnom životu i donošenju odluka. Takva obaveza za Kosovo takođe proizilazi iz člana 15. Okvirne konvencije Saveta Europe za zaštitu nacionalnih manjina, koja, u skladu sa članom 22 (4) Poglavlja II Ustava [Direktna primena međunarodnih sporazuma i instrumenata], ima ustavni status i direktno se primenjuje na Kosovu i u slučaju sukoba ima prednost nad zakonskim odredbama i drugim aktima javnih vlasti*”.
42. Podnosioci zahteva dalje podvlače: “*Ne samo da su izvršna prava iz Poglavlja III, već i svaki pojedinac iz zajednice može zahtevati njihovu primenu (uključujući prava iz člana 58(4), koja su izričito zagarantovana ne samo zajednicama, već i njihovim pripadnicima), veće pravo na efektivno učešće u ovom slučaju takođe je zagarantovano Poglavljem II Ustava [Prava i osnovne slobode], odredbama Okvirne konvencije*

Saveta Europe za zaštitu nacionalnih manjina (čija primena je zagarantovana članom 22. Ustava). Dakle, ispunjeni su zahtevi prihvatljivosti iz člana 113(7) Ustava u vezi sa navodima o kršenju ovih odredbi, utvrđujući da smo i mi kao podnosioci zahteva, osim što smo predstavnici političkih subjekata, takođe i članovi zajednica čija prava na delotvorno zastupanje su pogodžena napadnutim odlukama”.

43. Dalje prema podnosiocima zahteva “Dvadeset mesta od ukupno 120 zagarantovano je ne većinskim zajednicama u skladu sa članom 64(2) Ustava. Ova ustavna garancija od dvadeset garantovanih mesta (deset za Srbe i deset za nesrbe) sankcionisana je činjenicom da ni Ustav ni Zakon o opštim izborima ne postavljaju prag za osvajanje ovih mandata, već je dovoljno da se ispunе dva uslova: prvi, da se oni koji se takmiče izjasne da pripadaju i predstavljaju relevantnu zajednicu; i drugi, da je, bez obzira na dobijene glasove, dvadeset mesta zagarantovano, zbog toga što glas kako se pretpostavlja dolazi upravo iz iste zajednice kao ona koja tvrdi da predstavlja zajednicu koja se kandiduje za poslanika”. Na osnovu ovog obrazloženja, podnosioci zahteva podvlače da je ovo jedna varijanta konsocijacijske demokratije.
44. U kontekstu okolnosti konkretnog slučaja, podnosioci zahteva navode da: “U konkretnom slučaju izbora 14. februara 2021. godine, predstavniku Romani Inicijativa koji trenutno zauzima mesto u Skupštini nedostaje objektivna veza sa romskom zajednicom, s obzirom na to da su glasovi koje je ovaj politički subjekat dobio u opština Gračanica, Kamenica i Severna Mitrovica, takođe su u većem broju nego stanovnici romske zajednice u ovim opština, pa su te glasove uzeli glasači drugih zajednica. Bez ovih neregularnih glasanja ovaj predstavnik trenutno ne bi vršio ovu funkciju u Skupštini. Predstavnik romske zajednice uspeo je da bude izabran za poslanika u zagarantovanim mestima kao rezultat glasova druge zajednice, iz prostog razloga što je ta zajednica brojčano veća od one romske. Shodno tome, postoji prekid veze između predstavnika i biračkog tela ove zajednice koji bi prema Ustavu trebalo da pre svega daju predstavnički legitimitet poslaniku. Takvo iskrivljavanje ovog predstavničkog mehanizma negira efikasnu zastupljenost zajednica Roma, Aškalija i Egipćana i njihovih članova na Kosovu i protivno je članovima 58(4) i 64(2) Ustava Kosova”.
45. U vezi sa osporenim odlukama IPŽP-a i Vrhovnog suda, podnosioci zahteva navode da su prilikom njihovog tumačenja: “IPŽP i Vrhovni sud bili na pravom putu da predstavlja "adekvatnu meru" u okolnostima konkretnog slučaja kako bi se zagarantovalo efikasno učešće zajednica u političkom životu. Nažalost, zbog nema nejasnih razloga, IPŽP, a zatim i Vrhovni sud, možda čak i u nedostatku preciznih pravnih standarda, nisu poništili i glasove koje je Romani Inicijativa osvojila u tri gore pomenute opštine, iako su iste nepravilnosti važile i u ovim opština, pokazuje nedostatak adekvatnosti mera i napora države Kosovo da garantuje efikasno učešće zajednica u političkom životu”.
46. U kontekstu gore navedene razrade koja se prema podnosiocima zahteva odnosi na nedostatak konkretnih mehanizama za garantovanje efektivnog učešća ne većinskih zajednica u političkom životu, ističući, između ostalog, da se mora priznati da „ne postoje precizne međunarodne prakse i norme, ni u okviru Saveta Europe ni drugde, u kojima se na izričit način utvrđuje da se na garantovana mesta treba birati na svakom mestu i u svakom slučaju predstavnike samo sa glasovima koji dolaze od pripadnika zajednice kojoj taj predstavnik pripada. Zapravo, ne postoje čak ni precizni, opšteprihvaćeni međunarodni standardi koji zahtevaju garantovana mesta u prvom redu“, a kao posledica toga, između ostalog, predlažu da: “Ustavni sud Republike Kosovo mora ispraviti ovu situaciju. Verujemo da će Ustavni sud ispraviti trenutnu situaciju manjkavog učešća zajednica u javnim poslovima i donošenju odluka na Kosovu, gde jedna zajednica imenuje predstavnika drugoj zajednici u garantovanim mestima,

prvobitno utvrđujući da trenutne mere za garantovanje ovog učešća, uprkos zahtevima člana 58(4) Ustava i člana 15. Okvirne konvencije nisu adekvatne - i shodno tome radi se o ustavnoj povredi ovih članova”.

47. U nastavku gore navedenog predloga, podnosioci zahteva preciziraju sledeće: “[...] *Ustavni sud bi trebalo da obaveže Skupštinu Republike Kosovo da preduzme ove adekvatne mere što je pre moguće i stvoriti potrebne uslove, regulišući pravni okvir u ovoj oblasti, tako da se omogući nevećinskim zajednicama u zemlji efikasno zastupanje na zagarantovanim mestima i, kao rezultat toga, efikasno predstavljanje u javnim poslovima i odlučivanju uopšte. Ove adekvatne mere trebale bi osigurati da zajednice suštinski biraju svoje predstavnike, ne dozvoljavajući da se zagarantovana mesta pretvore u iluzorne mehanizme predstavljanja. Ustavni sud, u skladu sa međunarodnim standardima i praksom, treba da prepusti Skupštini široku slobodnu procenu da bi se utvrdilo koje mere bi bile odgovarajuće za postizanje ovog efikasnog učešća. Takva adekvatna mera, za kosovski ustavni kontekst, bila bi, na primer, zakonska odredba da se zajednice registruju u odvojenim biračkim spiskovima (separate communal/electoral rolls) tako da samo glasači zajednica sa tih lista imaju pravo na to da mogu glasati za predstavnike koji su izjavili da će predstavljati te zajednice na zagarantovanim mestima. Niko van tih lista ne bi mogao glasati za zagarantovana mesta za drugu zajednicu. To bi sprečilo manipulativno glasanje između zajednica na nivou onoga što se dogodilo na izborima od 14. februara. (Iako, kao što smo rekli, nedostaju precizni i ekspresivni međunarodni standardi, Venecijanska komisija je barem u jednom slučaju predložila primenu takve mere posebnih biračkih spiskova u zajednici, uzimajući u obzir specifičnosti situacije u toj zemlji). Naravno, registracija na ovim biračkim spiskovima ne bi bila obavezna: svaki član nevećinske zajednice, u skladu sa međunarodnim standardima i praksom, mogao bi da odluči da li će se registrovati na odvojenim spiskovima zajednica (da glasa za svoju zajednicu) ili opšti birački spisak (da se glasa za ostalih 100 mesta u Skupštini Kosova). Upis etničke pripadnosti pripadnika nevećinskih zajednica na izborne liste vršio bi se prema objektivnim kriterijumima pripadnosti, u skladu sa Ustavom i sudskom praksom EKLJP, uvek čuvajući privatnost deklaranata kako je definisano i standardima Venecijanske komisije“.*

48. Na kraju, podnosioci zahteva tvrde da odluka IPŽP-a i Vrhovnog suda o ne poništavanju glasova i u tri opštine, Gračanici, Kamenici i Severnoj Mitrovici, “*predstavlja povredu člana 58(4) Ustava Kosova i člana 15. Okvirne konvencije Saveta Europe o zaštiti nacionalnih manjina, čija primena se garantuje članom 22. Ustava Kosova*”.

49. Podnosioci zahteva dalje podvlače da su: “*osporene odluke time prekršile, pored druge komponente člana 58 (4) Ustava (efektivna jednakost) u vezi sa članom 4(2) Okvirne konvencije, i član 24. Ustava u vezi sa članom 1. Protokola 12 Evropske konvencije o ljudskim pravima, koji utvrđuje opštu zabranu diskriminacije za sva prava zagarantovana Ustavom i zakonom*”.

50. Posmatrajući suštinu navoda podnosioca zahteva on ukratko navodi da bi prava koja su proklamovana za ne većinske zajednice u Ustavu Kosova morala da budu zaštićena zakonskim garancijama koje predviđa član 58 Ustava, da takva zakonska zaštita u ovom momentu ne postoji iako je obavezna shodno članu 58 Ustava, podnositelj zahteva zato traži da Ustavni sud obaveže Skupštinu Kosova da ispunji svoju obavezu koja postoji u članu 58 Ustava i donese odgovarajuće zakonske mere kako bi se zaštitila Ustavom proklamovana prava ne većinskih zajednica.

51. Na ove navode podnosioca zahteva Ustavni sud je odgovori sa sledeća tri paragrafa u kojima u osnovi ne odgovara na nadvode podnosioca zahteva;

"U kontekstu zahteva podnosioca zahteva da Sud obaveže Skupštinu Republike Kosovo da preduzme adekvatne mere, kroz donošenje zakona, koji bi obezbedili delotvorno učešće zajednica koje nisu većina na Kosovu, tako da i između ostalog, mesta zagarantovana stavom 2. člana 64. Ustava u Skupštini Kosova, bila bi osvojena samo ako bi ih glasali birači iste zajednice koja nije većina a za koju su se izjasnili da je zastupaju, pravo koje bi se moglo ostvariti putem posebnih biračkih spiskova za surhe zagarantovanih mesta u smislu gore navedene odredbe, Sud prvo naglašava dva pitanja, naime (i) prirodu zahteva podnosioca; i (ii) jurisdikciju i nadležnost Ustavnog suda.

U ovom kontekstu, Sud pojašnjava da je zahtev podnosioca podnet kao individualni zahtev shodno stavu 7. člana 113. Ustava, prema kome pojedinci mogu da pokrenu postupak ako su njihova prava i slobode koje im garantuje ovaj Ustav prekršena od strane javnih organa, ali samo kada su iscrpeli sva ostala pravna sredstva, regulisanim zakonom. Pred Sudom, podnositelj zahteva je delimično osporio osporenu presudu Suda, i to samo u pogledu odbijanja da se ponište/proglase nevažećim glasački listići u opštinama Gračanica, odnosno Kamenica. Sud je već pojasnio da odbijanje poništenja/proglašenja nevažećim glasačkim listićima na preciziranim biračkim mestima u opštinama Gračanica, odnosno Kamenica, u nedostatku određene osnove precizirane Ustavom, međunarodnim instrumentima i/ili važećim zakonima, nije rezultiralo povredom prava podnosioca zahteva da bude biran, u skladu sa garancijama iz stava 1. člana 45. Ustava.

Sud dalje naglašava da na osnovu člana 63 [Osnovne Odredbe] Ustava, zakonodavni organ Republike Kosovo je Skupština. Skupština Republike Kosovo ima punu nadležnost da utvrdi model i specifičnosti izbornog sistema kao i relevantne procedure kroz usvojene zakone. Na osnovu principa podele i kontrole balansa vlasti, zakoni koje je usvojila Skupština mogu biti predmet ocene ustavnosti od strane Ustavnog suda ako se isti pred njim osporavaju na osnovu odredaba člana 113. Ustava."

52. Ja se u potpunosti ne slažem sa ovim delom presude jer najpre smatram da je glavni čuvar Kosovske Ustavnosti upravo Ustavni Sud Kosova, i da je on kao poslednja instanca u obavezi da zaštitи sva Ustavom proklamovana prva pojedinaca, zajednica i pravnih lica.
53. Ustavnom proklamovana prava nemaju smisla ako ista nisu delotvorna i ako za iste ne postoje adekvatni mehanizmi zaštite, ovako proklamovana prva postaju neostvariva i omogućavaju zloupotrebu ovako Ustavom, proklamovanih prava, gde su pri tome u najtežoj poziciji najmanje ne većinske zajednice jer je njihov broj mali i postoji mogućnost zloupotreba njihovih Ustavom proklamovanih prava od strane većih zajednica.
54. Nesporno je da je shodno članu 58 Ustava pozitivno pravna obaveza pravnog poredaka Kosova da doneše odgovarajuće norme kojima bio se zaštitila prava ne većinskih zajednica, ovo prestavlja pozitivnu obligaciju koju je Država Kosovo preuzele svojevoljno prilikom donošenja Ustava.
55. U Ustavu Kosova pored prava zagarantovanih u članu 64 Ustava koji se tiče reprezentativnog predstavljanja ne većinskih zajednica predviđen i niz drugih prava koja Ustav kosova garantuje ne većinskim zajednicama, kao što su prava iz člana 67 Ustava a tiče se izbora potpredsednika Skupštine kosova iz ne većinskih zajednica, dalje prava predviđena članovima 77 i 78 ustava a tiče se predstavljanja zajednica u Skupštinskim komisijama, potom prava iz člana 81 Ustava a tiče se prava zajednica prilikom usvajanja zakona od vitalnog interesa, dalje prava koja su zagarantovana članom 96 Ustava a tiče

se reprezentativnog predstavljanja zajednica u Vladi republike Kosovo, dalje prava koja su zagarantovana članovima 103. 108. 109 i 114 Ustava a tiču se predstavljanja ne većinskih zajednica u Sudskom i Tužilačkom sistemu republike Kosovo, potom prava koja su zagarantovana članovima 133.i 139 Ustava a tiču se predstavljanja ne većinskih zajednica u instituciji Ombusmana i u Centralnoj Izbornoj Komisiji, na kraju prava zagarantovana u članu 144 Ustava koja onemogućavaju promenu postojećeg Ustava bez saglasnosti 2/3 većine ne većinskih zajednica.

56. Sva ova Ustavom zagarantovana prava imaju smisla samo ako su ista ostvariva i ako postoje delotvorni mehanizmi njihove zaštite, u suprotnom ona su samo deklarativna i neostvariva. U konkretnom slučaju podnositelj zahteva je stigao do poslednje sudske instance koja može da zaštitи njegova Ustavom proklamovana prava i on od Ustavnog suda traži da naloži skupštini da doneše mehanizme zaštite njegovih prava.
57. Ponavljam da sam ubedjen da je namena svih koji su pisali Ustav Kosova bila da reprezentativni predstavnici zajednice Albanaca u skupštini Kosova, predstavljaju Albance, da reprezentativni predstavnici zajednice Srba prestavljaju Srbe, da reprezentativni predstavnici Bošnjaka predstavljaju Bošnjake, da reprezentativni predstavnici zajednice REA prestavljaju zajednicu REA , kao i da reprezentativni predstavnici zajednice Goranaca predstavljaju Gorance u Parlamentu, samo ovakvim tumačenjem Ustavna parlamentarna multietnička demokratija ima smisla.
58. Prilikom ostvarivanja ovih prava pored načela legaliteta, jednako bitno je da se ostvari načelo legitimiteta odnosno da reprezentativni predstavnici jedne zajednice zauzmu zagarantovana mesta te zajednice kako to zahteva duh Ustava Republike Kosovo čitajući zajedno članove 45. 58 i 64 Ustava.
59. Zbog gore navedenog Ja se slažem sa obrazloženjem Vrhovnog suda da u smislu koncepta konsocijacijske demokratije, je potrebno „*pored ustavnog okvira, zakonske odredbe za rezervisana mesta imaju premise ovog koncepta, koje diktiraju očuvanje efektivnog predstavljanja zajednica kroz mehanizme koji prvenstveno garantuju pravo glasa, ali u ovim okvirima i pravo predstavljanja zajednica od strane predstavnika sa objektivnom vezom sa zajednicom, posebno povezanost etničke pripadnosti, ne isključujući jezik itd.*“ i „*u Ustavu Republike, kroz rezervisana mesta za nevećinske zajednice, predviđeno je predstavljanje svih grupa u predstavničkom telu, pa za ovo predstavljanje mora postojati objektivna veza između predstavnika i birača dotične zajednice, u suprotnom deformiše se efektivno predstavljanje zajednica za koje je Ustav zagarantovao rezervisana mesta [...]*“ i,
60. Ovo je posebno važno jer ukoliko se u skupštinu omogući ulaz ne reprezentativnih predstavnika zajednica automatski postaju neostvariva druga prava zagarantovana Ustavom Kosova kao što su prava iz člana 67 Ustava a tiču se izbora potpredsednika Skupštine kosova iz ne većinskih zajednica, dalje prava predviđena članovima 77 i 78 ustava a tiču se predstavljanja zajednica u Skupštinskim komisijama, potom prava iz člana 81 Ustava a tiču se prava zajednica prilikom usvajanja zakona od vitalnog interesa, dalje prava koja su zagarantovana članom 96 Ustava a tiču se reprezentativnog predstavljanja zajednica u Vladi republike Kosovo, dalje prava koja su zagarantovana članom 139 Ustava a tiču se predstavljanja ne većinskih zajednica u Centralnoj Izbornoj Komisiji, na kraju prava zagarantovana u članu 144 Ustava koja onemogućavaju promenu postojećeg Ustava bez saglasnosti 2/3 većine ne većinskih zajednica.
61. Po automatizmu prilikom ostvarivanja ovih prava imaćemo ne reprezentativne predstavnike zajednica jer su skupštinska mesta zauzela lica koja ne prestavljaju tu zajednicu, pa je samim tim ceo sistem zaštite manjinskih prava doveden u opasnost i postaje ne delotvoran.

62. Nesporno je da Republika Kosovo nije ispunila svoje pozitivno pravne obaveze koje postoje u članu 58 Ustava i sam Sud u presudi priznaje da ne postoje mehanizmi zaštite koji bi trebalo da postoje ali Sud odnosno većina pokušava da odgovornost prebaci na Skupštinu Kosova koja je zakonodavno telo i u njenoj nadležnosti je da doneše odgovarajuće mehanizme zaštite.
63. Ja se ne slažem sa ovakvim bežanjem od odgovornosti Suda, podnositelj zahteva je lice koje je iscrpelo sva pravna sredstva i tvrdi povredu prava koju samo Ustavni Sud može da utvrdi, dalje Sud je u obavezi da u skladu sa članom 53. Ustava dužan da osnovna prava i slobode tumači u skladu sa sudskom praksom ESLJP, koja veoma često upravo u pojedinačnim slučajevima nalaže državama da usklade svoje zakonodavstvo sa pravima zagarantovanim Evropskom Konvencijom o Ljuskim Pravima.
64. Prateći ovu logiku da ESLJP, veoma često nalaže mere generalne prevencije gde upravo u pojedinačnim slučajevima nalaže državama da usklade svoje zakonodavstvo, (na primer da donešu zakon koji omogućava pravni lek, da regulišu pitanje isplate penzija, da regulišu pitanje nepokretne imovine itd.) analogno tome a upravo prateći obavezu iz člana 53 Ustava ja smatram da je Ustavni sud u ovom slučaju morao da konstatuje da mehanizmi zaštite koje predviđa član 58 Ustava ne postoje te da naloži mere generalne prevencije kojima bi naložio skupštini Kosova da uskladi zakonodavstvo sa pravima proklamovanim u članu 58 Ustava Kosova.
65. Na ovaj način Ustavni sud bi onemogućio da se na sledećim ili nekim drugim izborima dođe u sličnu ili identičnu situaciju, a što je najvažnije zaštiti bio u stvoru zagarantovana prava ne većinskih zajednica i onemogućio zloupotrebu istih od bilo koga, što je na kraju krajeva i glavna uloga Ustavnog suda.
66. Zbog svega gore navedenog, Ja smatram da je podnosiocu zahteva tokom celog izbornog procesa u trajnom stanju povređen član 58 Ustava a u vezi sa članom 64 Ustava jer nije imao adekvatna i delotvorna sredstva da zaštiti svoja Ustavom zagarantovana prava iz člana 64 Ustava a koja je država Kosovo morala da obezbedi u skladu sa članom 58 Ustava.
67. Stoga, smatram daje Sud morao da konstatuje da je podnosiocu zahteva tokom celog izbornog procesa u trajnom stanju povređen član 58 Ustava a u vezi sa članom 64 Ustava jer nije imao adekvatna i delotvorna sredstva da zaštiti svoja Ustavom zagarantovana prava iz člana 64 Ustava. Sud je mora oda naloži mere generalne prevencije kojima bi naložio Skupštini Republike Kosovo da u primerenom roku uskladi izbornu zakonodavstvo u skladu sa Ustavnim garancijama iz člana 58 Ustava.

(VIII) Što se tiče dejstva presude

68. Što se tiče samog dejstva presude ja se slažem sa mišljenjem većine da ova presuda nema retroaktivno dejstvo i na osnovu načela pravne sigurnosti ne utiče na prava trećih lica.
69. Međutim ne slažem se sa načinom kojim je to u presudi obrazloženo zato što u presudi nije konstatovana nikakva povreda niti je poništena nijedna odluka pa samim tim nema smisla konstatovati da presuda nema retroaktivno dejstvo i na osnovu načela pravne sigurnosti ne utiče na prava trećih lica.
70. Ja smatram da je sud morao da UTVRDI da odluku [A. br. 736/2021] Izbornog panela za žalbe i predstavke od 7. marta 2021. godine, i presudu [AA. br. 29/2021] Vrhovnog suda Republike Kosovo od 12. marta 2021. godine su suprotnosti sa stavom 1 člana 45. [Pravo na izbor i učešće] Ustava u vezi sa članom 3. (Pravo na slobodne izbore) Protokola

br. 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima i da konstataje da su povrede DEKLERATIVNE prirode.

71. Posle ovakve konstatacije suda i poništenja presuda koje su proglašile nevažećim glasačkim listića na osnovu etničke pripadnosti što je suprotno zaključku suda o nemogućnosti proglašenja nevažećim glasačkim listića na osnovu etničke pripadnosti.
72. Sud je trebao da zaključi da ova presuda nema retroaktivno dejstvo i na osnovu načela pravne sigurnosti ne utiče na prava trećih lica zato što odluke ne povređuju prava podnosioca zahteva. Na ovaj način Sud bi obezbedio pravnu sigurnost i Sud ne bi izašao izvan zahteva podnosioca zahteva.

(IX) Zaključak u vezi sa navodnim povredama prava podnosioca zahteva

73. Na osnovu gore navedenog, i uzimajući u obzir razmatranja tvrdnji podnosioca u njegovom zahtevu:

- I. **SLAŽEM SE** sa mišljenjem većine **DA PROGLASI** neprihvatljivim zahtev koji je podnela Partia Rome e Bashkuar e Kosovës (PREBK), koju zastupa Albert Kinolfi;
- II. **SLAŽEM SE** sa mišljenjem većine **DA PROGLASI** prihvatljivim zahtev koji je podnela Partia Liberale Egijptiane (PLE), koju zastupa Veton Berisha;
- III. **SLAŽEM SE** sa mišljenjem većine **DA UTVRDI** da presuda [AA. br. 29/2021] Vrhovnog suda od 12. marta 2021. godine nije povredila pravo podnosioca zahteva da bude biran shodno stavu 1 člana 45. [Pravo na izbor i učešće] Ustava u vezi sa članom 3. (Pravo na slobodne izbore) Protokola br. 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima.
- IV. **SMATRAM DA** je sud morao **UTVRDI** da je odluku [A. br. 736/2021] Izbornog panela za žalbe i predstavke od 7. marta 2021. godine, i presuda [AA. br. 29/2021] Vrhovnog suda Republike Kosovo od 12. marta 2021. godine su u suprotnosti sa pravima zagarantovanim sa stavom 1 člana 45. [Pravo na izbor i učešće] Ustava u vezi sa članom 3. (Pravo na slobodne izbore) Protokola br. 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima u skladu sa obrazloženjem same presude, te da **KONSTASTUJE** da je povreda **DEKLERATIVNE** prirode i da ista nema retroaktivno dejstvo jer nije povredila prava podnosioca zahteva.
- V. **SMATRAM DA** je Sud morao da **KONSTASTUJE** da je podnosiocu zahteva tokom celog izbornog procesa u trajnom stanju povređen član 58 Ustava a u vezi sa članom 64 Ustava jer nije imao adekvatna i delotvorna sredstva da zaštititi svoja Ustavom zagarantovana prava iz člana 64 Ustava.
- VI. **SMATRAM DA** je Sud morao da **NALOŽI** mere generalne prevencije kojima bi naložio Skupštini Republike Kosovo da u primerenom roku **USKLADI** izborno zakonodavstvo u skladu sa Ustavnim garancijama iz člana 58 Ustava uvezi sa članom 64 Ustava.
- VII. **SLAŽEM SE** sa mišljenjem većine **DA UTVRDI** da ova presuda nema retroaktivno dejstvo i na osnovu načela pravne sigurnosti ne utiče na prava trećih lica.

Ubeđen sam da samo sa ovakvim dispozitivom Sud je mogao da proizvede željene efekte za u budućnost, i izbegne zloupotrebu Ustavom proklamovanih prava ne većinski zajednicama, smatram da zadnji paragraf obrazloženja presude ne obavezuje pojedince, zajednice, institucije i pravna lica ako obaveze nisu naznačene u dispozitivu presude. Jer je absurdno očekivati da svi građani kosova znaju sva obrazloženja Ustavnog Suda a to je na kraju i u suprotnosti sa sudskom praksom pravnim normama i međunarodnim standardima, nigde obrazloženje presude nije pravno obavezujuće, uvek je to dispozitiv presude.

Podudarno mišljenje podneo sudija;

Radomir Laban, sudija

Dana 25 aprila 2023 godine u Prištini.

